

การศึกษาก่อนวัยเรียนในระยะหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง
พ.ศ. 2475 - 2490

แผนการศึกษาชาติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ก่อนวัยเรียน

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 การศึกษา ก่อนวัยเรียนได้รับการ
กระตุ้นมากขึ้น¹ ดังจะเห็นได้จากระบบการศึกษาตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 ใน
ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาก่อนภาคบังคับที่กำหนดไว้ดังนี้

ก่อนการศึกษาก่อนภาคบังคับ

มูลศึกษา 2 หรือ 3 ปี อายุ 3 ถึง 6 ปี²

คำว่า "มูลศึกษา" นี้ ปรากฏอยู่ใน ศึกษาพจนานุกรม-ค้นไม่ แสดงแผนการศึกษา
ชาติ และได้ให้ความหมายไว้ว่า มีความหมายเช่นเดียวกับ "kindergarten"³ ในภาษา
อังกฤษ

ในระยะนี้ คือ ประมาณ พ.ศ. 2477 มีปัญหาที่กระทรวงศึกษาธิการกำลัง
พิจารณาปัญหาหนึ่ง คือ "ปัญหาเด็กเยาว์ก่อนประถมศึกษา" ดังรายละเอียดต่อไปนี้

¹ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, "การวิวัฒนาการแผนการศึกษาแห่งชาติ อดีต-
ปัจจุบัน," หน้า 62.

² สุรินทร์ สรสิริ, "ประวัติการศึกษาไทย," วารสารมิตรครู, 11 (ธันวาคม 2522):
43.

³ เรื่องเดียวกัน.

โดยคำนึงถึงว่าทารกซึ่งอยู่ในวัย 3-7 ขวบ นี้ อีก 10 ปีเศษ เขาจะเป็นกำลัง
 ของประเทศ เป็นเจ้าของ เป็นผู้นำ ตลอดจนเป็นผู้ปกครอง
 รักษาประเทศ ถ้าเขาไม่ได้รับการฝึกหัดที่ปรนเปรอให้เพียงพอตั้งแต่วัยนี้ เป็นคน
 ไปแล้ว ในภายหน้าอาจกลายเป็นเจ้าของประเทศที่ไร้ความสามารถ เพื่อช่วย
 เหลือ ส่งเสริมทารกเหล่านี้ให้มีความสามารถ และมีความเจริญทางกาย ทาง
 ใจ จึงจำเป็นต้องจัดตั้ง โรงเรียน เด็กเล็ก ๆ ที่เรียกว่า "โรงเรียนอนุบาล"
 สำหรับเด็กอายุต่ำกว่าเกณฑ์ศึกษาบังคับ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของมารดา
 บิด เพราะประเทศเราตั้งแต่โบราณมา การหาเลี้ยงครอบครัว โดยมากเป็น
 หน้าที่ของสตรี ภาระของสตรีไทยเรา ไม่แต่เพียงต้องเป็นแม่บ้าน ยังต้องมี
 ส่วนในการหาหาเลี้ยงครอบครัวอีกด้วย เมื่อสตรีของเราจำเป็นต้องของชาย
 เหลือในการหารายได้ ย่อมไม่สามารถหัดหัดและอุปการะทารกได้ด้วยดี จึง
 ต้องปล่อยให้เด็กอยู่ในความดูแลของ เด็กโตบาง หรือพี่เลี้ยงนางนม ผู้ไม่มี
 ความสามารถหรือไม่เอาใจใส่ดูแลเด็กบาง เด็กไทยเราส่วนมากจึงมักบอบบาง
 และอ่อนแอ อันเป็นช่องทางให้ชนต่างชาติและกำลังปัญหา เพราะไม่มีความ
 เจริญทางกายและทางใจ ไม่เคยได้รับการอบรมให้รู้จักเคยชินกับสิ่งแวดล้อม
 ซึ่งควรรู้อายุ ปรากฏตามรายงานการ เกิดการตายว่า เด็กส่วนมากเสียชีวิต
 เสียก่อนจะเติบโต พวกที่รอดพ้นจากความตาย เติบโตขึ้นก็บอบบางไม่แข็งแรง
 ...¹

จากหลักฐานที่กล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า นักการศึกษา ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง
 กับการจัดการศึกษาในสมัยนั้น ได้เล็งเห็นและตระหนักถึงความสำคัญของวัยเด็ก และการที่
 จะต้องจัดการศึกษาสำหรับเด็กในช่วงอายุนี้นี้ เพื่อให้เขาเติบโตเป็นเจ้าของประเทศที่มี
 ประสิทธิภาพในวันหน้า

นักการศึกษาและผู้นำคนสำคัญคนหนึ่งของเมืองไทยในขณะนั้น ซึ่งเห็นความสำคัญ
 ของการอนุบาลศึกษา ท่านผู้นี้คือ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)
 เสนาบดีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ (2458-2477)² ความคำวิของเจ้าพระยา

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507, หน้า 338-339.

² กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, ประวัติกรมวิสามัญศึกษา เอกสารชุดพัฒนา
 การศึกษา ฉบับที่ 8 (พระนคร : กรมวิชาการ, 2503), หน้า 19.

ธรรมศักดิ์มนตรีมีดังนี้ "เมื่อได้จัดตั้ง โรงเรียนอนุบาลขึ้นแล้ว หลักสูตรประมวลการสอนและ
ตำราเรียนจะต้องจัดใหม่ตามแนวความคิดข้างต้น ให้เล็กเล็ก ๆ ได้รับการอบรมตามคตินิ
นิยมของประชาคม..."¹

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการวางโครงการจะเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาระดับ
นี้ แต่ก็มีใคร่บรรจุกำหนดเกี่ยวกับอนุบาลศึกษาไว้ในแผนการศึกษาชาติ เป็นแค่แสดงในแผน
ภูมิ (ศึกษาพฤษ) ว่า "มูลศึกษา" ซึ่งเท่ากับความหมายในภาษาอังกฤษว่า Kindergarten
เป็นการศึกษาระดับต่ำสุด²

ในปลายปีพ.ศ. 2479 กระทรวงธรรมการได้ประกาศแผนการศึกษาชาติใหม่
อนุญาตให้มีมูลศึกษาชั้นประถมศึกษา ซึ่งหมายถึง กิจรอนุบาลทารก โรงเรียนอนุบาลและ
ชั้นเตรียมประถม³ และเนื่องจากมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2478
ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม 2473
เพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมขึ้น พระราชบัญญัติประถมศึกษาได้ประกาศใช้ทั่วราชอาณาจักร
แล้วทุกตำบล ตั้งแต่พ.ศ. 2478 ได้ยกเลิกเก็บเงินศึกษาพลี จัดตั้ง
โรงเรียนประชาบาลเพิ่มขึ้นมากมาย เนื่องจากกำหนดการยกเว้นเด็กอยู่ทาง
โรงเรียนเพียง 2,000 เมตร ตามที่กำหนดไว้เดิมคือ 3,200 เมตร เด็ก
ทุกคนที่มีอายุย่างเข้าปีที่ 8 ต้องเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาจนมีอายุย่าง
เข้าปีที่ 15... อายุอาจเขียนเป็น 9 ปี หรือ 10 ปีก็ได้ เมื่อมีเหตุจำเป็น
เฉพาะท้องถิ่น พระราชบัญญัติประถมศึกษาเดิมกำหนดอายุตั้งแต่ 7-14 ปี⁴

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507, หน้า 339.

² สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, "การวิวัฒนาการแผนการศึกษาแห่ง
ชาติ อดีต-ปัจจุบัน," หน้า 62.

³ กรมวิชาการ, หลักสูตรสามัญศึกษา, หน้า 16.

⁴ ดวงเดือน พิศาลบุตร, ประวัติการศึกษาไทย ฉบับย่อ (พระนคร : โรงพิมพ์มณฑล
การพิมพ์, 2512), หน้า 55.

จะเห็นว่าชั้นมูลศึกษาตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 นี้ จะกำหนดอายุระหว่าง 3-7 ปี ทั้งนี้เนื่องจากพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2478 ได้กำหนดอายุผู้ที่เข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาเป็นอายุย่างเข้าปีที่ 8 ซึ่งผิดกับชั้นมูลศึกษา ตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 ที่ยังคงใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ซึ่งเป็นฉบับแรก และได้กำหนดว่าเด็กทุกคนจะต้องเข้าอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาตั้งแต่อายุ 7-14 ปี¹ ดังนั้นอายุของผู้ที่จะเข้าชั้นมูลศึกษาจึงได้กำหนดไว้ว่าระหว่าง 3-6 ปี ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้น

ตามแผนการศึกษาชาติ ฉบับพ.ศ. 2479 นี้ ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าเรียนในชั้นประถมปีที่ 1 ไว้ดังต่อไปนี้

นักเรียนที่จะเข้าเรียนชั้นประถมปีที่ 1 ความหลักสูตรของกระทรวงธรรมการนั้น จะต้องมีพื้นฐานความรู้พหุขานออกเขียนไคมาบ้างแล้ว อยุ่อย่างนอญก็ควรจะได้เรียนจบแบบเรียนเร็วไหมตอนกลางวัน จะไคมีพื้นฐานความรู้ที่จะเล่าเรียนวิชาอื่น ๆ ต่อไปไคโดยสะดวก ทั้งนี้ถ้านักเรียนที่รับเข้ามาใหม่ ยังไม่มีพื้นฐานความรู้เบื้องต้นดังไคกล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ก็ให้แบ่งนักเรียนพวกนี้ออกสอนเป็นพวกหนึ่งต่างหาก โดยมุ่งหมายสอนให้นักเรียนอ่านออกเขียนไครวดเร็วเป็นสำคัญ ส่วนวิชาอื่น ๆ ที่จำเป็น เช่น คีลธรรม สุขศึกษา ก็สอนตามหลักสูตรชั้นประถมปีที่ 1 มุ่งไปในทางปฏิบัติไคจริงจัง ตามคำสอนเป็นสำคัญ²

จะเห็นว่าชั้น "มูลศึกษา" ซึ่งเป็นการศึกษาระดับหนึ่งก่อนที่จะเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาชั้นนั้น ไม่ไคมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะเตรียมความพร้อมให้แก่เด็ก ดังเช่นจุดมุ่งหมายที่ให้แก่เด็กก่อนวัยเรียนในปัจจุบัน แต่หากเป็นการเตรียมเพื่อมุ่งให้เด็กอ่านออกเขียนไคเป็นสำคัญ

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507, หน้า 338.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 349.

นริศกรมวิธาน

การดำเนินงานจัดตั้งการอนุบาลศึกษาในประเทศไทย

คงได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า กระทรวงธรรมการได้เห็นความสำคัญของการอนุบาลศึกษา และได้เคยปรึกษาหารือกันมาก่อนแล้วแต่ยังไม่เป็นที่ตกลงกันได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากการขาดแคลนงบประมาณ ในเรื่องนี้ ม.ล.ปิ่น มาลากุล เล่าว่า แม้รัฐบาลจะเห็นความสำคัญของการศึกษาระดับนี้มากเพียงใด แต่ก็ไม่อาจดำเนินการได้รวดเร็วอย่างที่ตั้งใจได้ เนื่องจากยังมีภาระอื่นที่จะต้องปฏิบัติเป็นต้นว่า การจัดการศึกษาประชาบาล ซึ่งเป็นการศึกษาสำหรับบุคคลส่วนใหญ่ของประเทศ และการจัดการอนุบาลศึกษานั้นต้องลงทุนมาก เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายประจำตัวเด็กสูงกว่าเด็กในโรงเรียนประถมศึกษา¹

เพื่อดำเนินการจัดตั้งการอนุบาลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งคณะกรรมการชั้นชุดหนึ่งคือ "คณะกรรมการจัดโครงการโรงเรียนอนุบาลของกระทรวง" จำนวน 3 ท่านคือ

1. นายนาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา
2. ม.ล.มานิจ ชุมสาย
3. ม.ล.พันธ์ ศิริวงศ์

คณะกรรมการชุดนี้ได้ประชุมปรึกษากันแล้ว ได้เขียนโครงการเตรียมงานอนุบาลศึกษาให้แก่รัฐบาลไว้² และเพื่อเป็นเกียรติแก่คนไทยคนหนึ่งจึงสมควรที่จะกล่าวไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า ม.ล.พันธ์ ศิริวงศ์ นั้น ได้เคยไปศึกษาวิชาการอนุบาลศึกษากับ ดร.มาเรีย มอนเตสซอรี ณ ประเทศอิตาลี แต่เมื่อท่านกลับมาท่านได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานในหน้าที่อื่น

¹สัมภาษณ์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล, อดีตรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ, 27 กุมภาพันธ์ 2523.

²สมใจ ทิพย์ชัยเมธา, รายงานความพร้อมของเด็กวัยก่อนเรียนโรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ, หน้า 6.

ซึ่งไม่ใช่งานด้านที่เกี่ยวข้องกับการอนุบาลศึกษาที่ท่านได้ศึกษามา¹ จึงเป็นเรื่องที่น่าเสียดายที่ท่านไม่ได้ใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์แก่วงการอนุบาลศึกษาเท่าที่ควร นอกจากเป็นคณะกรรมการผู้เริ่มต้นเท่านั้น

ในเรื่องของการดำเนินการจัดตั้งอนุบาลศึกษาในประเทศไทยนี้ อาจารย์ สมถวิล สังขะทรัพย์ เล่าว่า กระทรวงศึกษาธิการได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2479 แล้ว² รุ่งขึ้นในปี 2480 กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ส่งนางจิตรา ทองแถม ณ อยุธยา ไปศึกษาและดูงาน ณ ประเทศญี่ปุ่น 6 เดือน และได้กลับมาจัดเตรียมการดำเนินงาน โรงเรียนอนุบาล พ.ศ. 2481 นางสาวสมถวิล สวยสำอาง (นางสมถวิล สังขะทรัพย์) ได้ลาไปศึกษาการอนุบาลศึกษา ณ ประเทศญี่ปุ่น (สิงหาคม 2481-2484) โดยได้รับเงินเดือนขณะที่ศึกษาค้น และในปี พ.ศ. 2482 กระทรวงศึกษาธิการก็ได้คัดเลือกครูส่งไปศึกษาการอนุบาล ณ ประเทศญี่ปุ่นอีก 3 ท่านคือ นางสาวสวัสดิ์ วรณโกวิท นางสาวเอื้อนทิพย์ วินิจฉัยกุล (นางเอื้อนทิพย์ เปรมโยธิน) และนางสาวเบญจา พงคะศิริ (นางเบญจา แสงมลิ) เพื่อจะเป็นครูอนุบาล³

ในการก่อสร้างอาคารเรียนอนุบาลละอออุทิศ อาจารย์เบญจา แสงมลิ เล่าว่า กระทรวงศึกษาธิการได้รับเงินบริจาคจากมรดกของคุณยายละออ หลิมเซ่งไถ่ (นางสาวละออ หลิมเซ่งไถ่) ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ได้ชักชวนให้คุณยายละออเห็นความสำคัญของเด็ก และชักชวนให้บริจาคเงิน

¹ สัมภาษณ์ ม.ล. ปิ่น มาลากุล, อธิการุมนตรีกะทรวงศึกษาธิการ, 27 กุมภาพันธ์ 2523.

² สัมภาษณ์ สมถวิล สังขะทรัพย์, อดีตครูใหญ่คนที่ 2 โรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ และอดีตนายกสมาคมอนุบาลศึกษาแห่งประเทศไทย, 20 พฤศจิกายน 2522.

³ กรมการฝึกหัดครู, การอนุบาลศึกษาและประวัติการฝึกหัดครูอนุบาลในประเทศไทย เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 81 (พระนคร: วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2508), หน้า 103.

เพื่อการปลูกสร้างอาคารเรียน ซึ่งคุณยายละออได้เห็นด้วยและได้บริจาคเงินให้กระทรวงศึกษาธิการตั้งถาวร (หลังจากบริจาคเงินแล้วท่านก็เสียชีวิตโดยไม่ทันได้เห็นโรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ ซึ่งใช้ชื่อโรงเรียนตามชื่อของท่าน ทั้งนี้เพื่อเป็นอนุสรณ์ในการที่ท่านได้บริจาคเงินเพื่อสร้างโรงเรียน หลังจากสร้างโรงเรียนแล้วก็ยังมีเงินเหลือ จึงได้นำไปสร้างอุปกรณ์การสอนให้แก่โรงเรียนอนุบาลในเวลาต่อมา) โรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ จึงนับได้ว่าเป็นโรงเรียนอนุบาลแห่งแรกของรัฐ และได้เปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 2 กันยายน 2483 ในสังกัดกองฝึกหัดครู (ซึ่งมี ม.ล.มานิจ ชุมสาย เป็นหัวหน้ากองฝึกหัดครูในขณะนั้น) โดยมีนางจิตรา ทองแถม ณ อยุธยา เป็นครูใหญ่¹

ในเรื่องของการอนุบาลศึกษานี้ บุคคลที่นับได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกคนสำคัญ ได้แก่ ม.ล.มานิจ ชุมสาย ขณะนั้นท่านเพิ่งกลับมาจากต่างประเทศใหม่ ๆ (ราว พ.ศ. 2476) ได้รับปริญญาตรีและโททางการศึกษาจากประเทศอังกฤษ และมีความเชี่ยวชาญในเรื่องการประถมศึกษาและเด็กเล็กมาก ท่านเป็นผู้วางโครงการในการก่อสร้างอาคารเรียนโรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ² ดังปรากฏหลักฐานที่ ม.ล.มานิจ ชุมสาย ได้บันทึกไว้ดังนี้

ข้าพเจ้าได้เคยนำลัทธิการสอนพร้อมด้วยเครื่องมือแบบมาตรฐานของ มาคาเมมอนเตสซอรี ที่จัดสร้างขึ้นไปเผยแพร่เป็นครั้งแรกที่จังหวัดอุดรธานี เมื่อ พ.ศ. 2478 เพราะถูกแต่งตั้งไปเป็นข้าหลวงตรวจการศึกษาที่นั่น ต่อมาโดยายกลับเข้ามาอยู่ในพระนคร ฯ และได้ปรากฏเผยแพร่ ณ สามัคยาจารย์ และ ณ โรงเรียนฝึกหัดครูประถมพระนคร ฯ ต่อมาในปี พ.ศ. 2483 ข้าพเจ้าได้รับโอกาสที่จะจัดตั้งโรงเรียนอนุบาลของรัฐบาลโรงเรียนแรกขึ้นในประเทศไทย โดยมีนางสาวละออ หลิมเชิงไถ ธนบดีผู้บังคับ ได้ถึงแก่กรรมและได้ทิ้งมรดกไว้ให้

¹ สัมภาษณ์ เบญจมา แสงมลิ, อดีตอาจารย์ชั้นพิเศษหัวหน้าฝ่ายโรงเรียนอนุบาลละอออุทิศและการฝึกหัดครู และอดีตนายกสมาคมอนุบาลศึกษาแห่งประเทศไทย, 10 มกราคม 2523.

² เรื่องเดียวกัน.

กระทรวงศึกษาธิการจัดการบำรุงรักษา กระทรวงศึกษาธิการได้เลือกสถานที่
ในบริเวณสวนสุนันทา ทางด้านโรงเรียนการเรือนพระนคร สร้างตึกหลังหนึ่ง
เรียกว่าตึกละอออุทิศ และเปิดเป็นสถานศึกษาสำหรับเด็กเล็ก ๆ ขึ้น ชื่อว่า
โรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ โดยมีคณะกรรมการชุดหนึ่งจัดวางแผนการ และ
หลักสูตร คณะกรรมการชุดนี้มีข้าพเจ้าเป็นกรรมการและเลขานุการรวมอยู่ด้วย¹

สาเหตุที่กระทรวงศึกษาธิการส่งคนไปฝึกหัดการอนุบาลศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่น
อาจารย์เบญจา แสงมลิ เล่าให้ฟังว่า การอนุบาลศึกษาของประเทศญี่ปุ่นเจริญมากในขณะ
นั้นซึ่งส่วนใหญ่ได้แบบอย่างจากเฟรเดอเบล บิดาของการอนุบาลศึกษาชาวเยอรมัน ประเทศ
ญี่ปุ่น เห็นความสำคัญของเด็กเล็ก ๆ มาก อุปกรณ์การสอนที่ใช้ในโรงเรียนอนุบาลจะทำ
อย่างประณีต และเหมือนต้นแบบทุกประการ²

เกี่ยวกับการจัดตั้งโรงเรียนอนุบาลละอออุทิศนี้ ระยะเวลาได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้
ดังนี้

ในระยะแรก โรงเรียนอนุบาลละอออุทิศได้จัดตั้งขึ้นเพื่อทดลองทำการศึกษา
อนุบาล ทดสอบดูว่า ประชาชนมีความสนใจ และเข้าใจในเรื่องการอนุบาล
ศึกษาอันเป็นรากฐานของเด็กหรือไม่ ปากฎวาระยะ 1 ปีที่เปิดโรงเรียน
อนุบาล ประชาชนมีความสนใจ และพากันนำบุตรหลานมาเข้าโรงเรียน
ละอออุทิศเป็นจำนวนมาก ทั้งกระทรวงศึกษาธิการเองก็มีนโยบายที่จะเปิด
โรงเรียนอนุบาลในจังหวัดต่าง ๆ การที่จะเปิดโรงเรียนอนุบาลขึ้น และ
การขยายชั้นโรงเรียนอนุบาลละอออุทิศจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีครูอนุบาล
พร้อมที่จะปฏิบัติงาน³

¹ม.ด.มานิจ ชุ่มสาย, การสอนอนุบาล (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2491), หน้า 3 - 4.

²สัมภาษณ์ เบญจา แสงมลิ, อดีตอาจารย์ชั้นพิเศษหัวหน้าฝ่ายโรงเรียนอนุบาล
ละอออุทิศและการฝึกหัดครู และอดีตนายกศมาคมอนุบาลศึกษาแห่งประเทศไทย,
10 มกราคม 2523.

³กรมการฝึกหัดครู, การอนุบาลศึกษาและประวัติการฝึกหัดครูอนุบาลใน
ประเทศไทย, หน้า 104.

ดังนั้นในปี พ.ศ. 2485 ม.ล. มานิจ ชุมสาย หัวหน้ากองฝึกหัดครู จึงให้
โรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ เปิดรับนักเรียนฝึกหัดครู ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า

เมื่อการอนุบาลได้แพร่หลายมากขึ้น ก็มีความจำเป็นที่จะต้องจัดเตรียมหาครู
ผู้สามารถสอนแบบนี้ไว้ จึงในปี พ.ศ. 2485 ได้เปิดแผนกฝึกหัดครูขึ้นอีก
แผนกหนึ่ง ในโรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ รับนักเรียนสำเร็จชั้นประโยค
ฝึกหัดครูประถมหรือประโยคการเรือนชั้นสูงมาอบรมโดยมีกำหนดหลักสูตร
เวลาหนึ่งปี¹

จึงอาจกล่าวได้ว่า โรงเรียนอนุบาลแห่งแรกของประเทศไทย (ตามคำบอกเล่า
ของอาจารย์เบญจา แสงมลิ) นโยบายเดิมไม่ใช่โรงเรียนอนุบาล แต่เป็นโรงเรียนอนุบาล
สำหรับการฝึกหัดครู ซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลของกองฝึกหัดครู²

เกี่ยวกับการฝึกหัดครูอนุบาลนั้น อาจารย์เบญจา แสงมลิ ได้ให้สัมภาษณ์ ว่าใน
ระยะแรกของการอบรมครูอนุบาล มีครูที่ ๆ ที่สอนวิชาการอนุบาลศึกษาหลายท่าน เช่น
ม.ล.มานิจ ชุมสาย หม่อมอรุณ เนตรศิริ (สอนเกี่ยวกับโรคเด็ก) อาจารย์โฉลก เนตรสุต
(สอนการดนตรี) อาจารย์จิตรรา ทองแถม ณ อยุธยา (สอนเพลงและดนตรี เช่นกัน) นอก
จากนี้ยังมีข้าราชการในกระทรวงหลายท่าน เช่น ชุนเชี้ยว สอนเกี่ยวกับวิชาครู หลวงปิยะ
สอนพวกนิทาน ฯลฯ³

สิ่งสำคัญสำหรับโรงเรียนอนุบาล คือ อุปกรณ์การสอน ซึ่งเรื่องนี้ พิชัย สันติกรรมย์
ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ว่า

¹ม.ล.มานิจ ชุมสาย, การสอนอนุบาล, หน้า 4 - 5

²สัมภาษณ์ เบญจา แสงมลิ, อดีตอาจารย์ชั้นพิเศษหัวหน้าฝ่ายโรงเรียนอนุบาล
ละอออุทิศและการฝึกหัดครู และอดีตนายกสมาคมอนุบาลศึกษาแห่งประเทศไทย, 10 มกราคม
2523.

³เรื่องเดียวกัน.

บุคคลแรกที่ริเริ่มเกี่ยวกับอุปกรณ์การสอนคือ ม.ล.มานิจ ชุมสาย ท่านเลื่อมใสศรัทธาในวิธีการและอุปกรณ์การสอนของเฟร็ดริช เบด และมอนเตสซอรีมาก ท่านจึงศึกษาจากตำราแล้วเขียนแบบ จางข้างไม่ทำขึ้นไว้เกือบครบถ้วนทุกอย่าง รวมทั้งสิ่งที่ท่านได้ออกแบบเองด้วย¹

นอกจากอุปกรณ์ที่ทำขึ้นเองแล้ว ยังได้มาจากประเทศออสเตรเลีย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ระหว่างวันที่ 23 กันยายน - 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ม.ล.มานิจ ชุมสาย ได้รับแต่งตั้งให้เขารวมในคณะทูตพิเศษชุดที่ 3 เพื่อเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับบรรดาประเทศในเครือจักรภพในภาคพื้นเอเชีย โดยมีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นหัวหน้าคณะ (เพื่อเตรียมรับสถานการณ์ ก่อนที่กองทัพญี่ปุ่นจะยกยatraเข้าสู่อเมืองไทย) นั้น ม.ล.มานิจ ชุมสาย ก็ได้ถือโอกาสรวบรวมอุปกรณ์การสอนอนุบาลจากประเทศออสเตรเลียนำเขามาเพื่อเป็นตัวอย่างมากมาย และการเปิดโรงเรียนอนุบาล ตลอดจนเปิดการฝึกหัดครูอนุบาล คำเนินการมาได้ราวครึ่งค่อนวัน ม.ล.มานิจ ชุมสาย กล่าวไว้ว่า ควรจะเป็นเกียรติแก่ พลตรี ประยูร ภมรมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในสมัยนั้น ในฐานะที่ได้ออกความสนใจ และสนับสนุนเป็นอย่างดี ทั้งในด้านการดำเนินงาน และงบประมาณ²

ในปีพ.ศ. 2485 กรมสามัญศึกษาได้เพิ่มความสำคัญให้แก่การศึกษาอนุบาลมากขึ้น ดังปรากฏในรายงานปี 2485 ดังต่อไปนี้

¹ม.ล.มานิจ ชุมสาย อ้างใน พิชัย สันตภิรมย์, "การใช้อุปกรณ์การสอนครูอนุบาลโรงเรียนราษฎร์ในกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 8.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 9 - 10.

ชั้นอนุบาลหรือมูลศึกษา เป็นชั้นศึกษาเบื้องต้นที่เตรียมเล็กเล็ก ก่อนเข้าเรียน
 ในชั้นประถมศึกษา ขณะนี้กำลังเริ่มวาง โครงกวางขยาย เพราะรู้สึกว
 การศึกษาชั้นนี้ เป็นรากฐานและมีความจำเป็นเท่ากับการศึกษาชั้นอื่น ๆ
 โรงเรียนของจักเป็นตัวอย่างก่อน และถ้ายินดีที่จะเพิ่ม โรงเรียนประเภทอื่นๆ
 ปฏิบัติตาม ฉะนั้นการศึกษาชั้นนี้ แม้จะมีน้อย แต่ก็เป็นทีหวังว่าจะมีมากยิ่งขึ้น
 ตั้งแต่ปี 2486 เป็นต้นไป¹

เกี่ยวกับเกณฑ์การรับเด็ก และความมุ่งหมายของ โรงเรียนอนุบาล มีดังต่อไปนี้

โรงเรียนอนุบาลรับเด็กที่มีอายุ $3\frac{1}{2}$ ขวบ ถึง $5\frac{1}{2}$ ขวบ เข้าเล่าเรียนจนครบ
 เกณฑ์ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา ความมุ่งหมายของ โรงเรียนประเภทนี้
 ก็เพื่อส่งเสริมการศึกษาของเด็กก่อนเขาเรียนในชั้นประถม ให้เป็นผู้มีความ
 สังกะย ความคิด ความเข้าใจ มีจรรยาบรรณและนิสัยที่ดีตั้งแต่เยาว์วัย
 และมุ่งไปในทางการฝึกเขาว ฝึกสมองให้ดวงใจเพื่อเรียนวิชาคดีใน โอกาส
 ต่อๆไป²

และอีกตอนหนึ่งกล่าวว่า

อนุบาลศึกษา ได้แก่วการศึกษาแบบกิน เคอร์คิวาร์ เต็น ทั่วการศึกษาฝึกสอนนักเรียน โดยให้
 นักเรียนเรียนในทางเล่น อบรมนิสัยให้เด็ก ๆ รู้จักกิจวัตรประจำวันของ
 ชีวิต...³

จะเห็นว่าจุดมุ่งหมายของการอนุบาลศึกษา แตกต่างไปจากชั้นมูลศึกษา เนื่องจาก
 จุดมุ่งหมายของการอนุบาลศึกษาได้รับหลักการมาจากวิธีการของเฟรเดอริค และมอนเตสซอรี
 ซึ่งไม่เน้นในเรื่องการเขียนหนังสือ แต่จะให้เด็กเรียนโดยวิธีเล่น นอกจากนี้ยังให้เด็กได้รับ
 การเตรียมพร้อมในค่านต่าง ๆ มีการฝึกเขาว ฝึกสมอง ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น

¹กรมวิชาการ, รายงานการศึกษาประจำปี พุทธศักราช 2485 (พระนคร : กรม
 วิชาการ, 2492), หน้า 34.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

ในเรื่องของการอนุญาตศึกษานี้ รัฐบาลมีนโยบายที่จะให้แพร่หลายไปยังต่าง-
จังหวัด เพื่อที่จะเป็นแบบอย่างในด้านการเรียนการสอนแก่โรงเรียนประถมศึกษา ดังนั้น
กระทรวงศึกษาธิการจึงมีหนังสือไปถึงคณะกรรมการจังหวัด เพื่อชี้แจงรายละเอียดในการ
ดำเนินงานจัดตั้งโรงเรียนอนุบาล ดังมีรายละเอียดจากหนังสือฉบับดังกล่าวต่อไปนี้

ที่ 36552/2485

กระทรวงศึกษาธิการ

6 ตุลาคม 2485

เรื่อง การพิจารณาจัดตั้งโรงเรียนอนุบาล

จาก อธิบดีกรมสามัญศึกษา

ถึง คณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัด (เว้น จังหวัดกระบี่, ตราก, นครจัมปาซังคี,
นครพนม, นครราชสีมา, นนทบุรี, นราธิวาส, ปทุมธานี, พังงา, พิษณุสงคราม,
พิษณุโลก, แม่ฮ่องสอน, ยะลา, ระนอง, ลพบุรี, ลานช้าง, เลย, สตูล, พระนคร
และ ชนบุรี)

เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายที่จะจัดตั้งโรงเรียนอนุบาลตามจังหวัด
ต่าง ๆ ในปีพ.ศ. 2486 กรมสามัญศึกษาจึงใคร่ขอให้ท่านพิจารณาว่าในจังหวัดนี้จะมีสถานที่
ที่เหมาะสมสำหรับตั้งเป็นโรงเรียนอนุบาล ณ ที่ใดหรือไม่ และเพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณา
จัดหาสถานที่และจัดตั้งโรงเรียนอนุบาลให้รัดกุมเหมาะสม กับทั้งจะได้พิจารณาว่าในการ
จัดตั้งนั้น จังหวัดมีอะไรอยู่แล้ว เพียงใด จะตอ้งคิดแปลงสถานที่หรือก่อสร้างเพิ่มเติม หรือ
จัดหาสิ่งจำเป็นอย่างไร เพียงใด กรมสามัญศึกษาขอส่ง

แนวการเตรียมและจัดสถานที่สำหรับโรงเรียนอนุบาล

คำแนะนำในการจัดโรงเรียนอนุบาล

ความมุ่งหมายและวิธีสอน

ตัวอย่างระเบียบการโรงเรียนอนุบาล

ตัวอย่างแผนผังโรงเรียนอนุบาล

รายการเครื่องใช้ต่าง ๆ ในโรงเรียนอนุบาล และคำชี้แจงในการจัดตั้ง
โรงเรียนอนุบาล

มาควยแล้วพร้อมหนังสือนี้ และโดยเหตุที่กรมสามัญศึกษาจะคงเร่งพิจารณาให้ทันการชี้แจง
เกี่ยวกับการตั้งงบประมาณที่กำลังทำอยู่นี้ ขอลให้จังหวัดรีบพิจารณาและชี้แจงเข้าไปให้ทราบ
ตามแบบที่ได้นำมานี้ให้ถึงกรมสามัญศึกษา ภายในวันที่ 30 ตุลาคม 2485 เป็นอย่างช้าที่สุด

ขอแสดงความนับถือ

ปิ่น มาลากุล

(หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล)¹

แนวการเตรียมและจัดสถานที่สำหรับ โรงเรียนอนุบาล

เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการ เพิ่งริเริ่มจัดตั้งอนุบาลศึกษาขึ้นมา จึงจำเป็นจะต้อง
มีแนวทางให้ทุกฝ่ายเข้าใจตรงกันถึงหลักการต่าง ๆ ตลอดจนความมุ่งหมายและแนวทางใน
การเรียนการสอน เพื่อที่จะให้บรรลุผลตามที่กระทรวงศึกษาธิการมุ่งหมายไว้ แม้ว่าการอนุบาล
ศึกษาจะเข้ามาสู่ประเทศไทยมานานแล้วก็ตาม แต่ก็มีบุคคลที่เกี่ยวข้องของจำนวนไม่มากนักที่ทราบและ
เข้าใจ บุคคลส่วนใหญ่จึงไม่เข้าใจถึงวิธีการเกี่ยวกับการศึกษาในระดับนี้ กระทรวงศึกษาธิการ
จึงจำเป็นต้องจัดทำแนวการเตรียมและจัดสถานที่สำหรับ โรงเรียนอนุบาล ตลอดจนความมุ่งหมาย
และวิธีสอน ฯลฯ ส่งไปยังคณะกรรมการจังหวัดต่าง ๆ ทั้งนี้ปรากฏในหนังสือของกระทรวง
ศึกษาธิการ ลงวันที่ 6 ตุลาคม 2485 ดังได้กล่าวแล้วในตอนต้น

เพื่อความสมบูรณ์ในเรื่องของการอนุบาลศึกษาในประเทศไทย ผู้วิจัยใคร่ขอสรุป

¹กรมสามัญศึกษา, แนวพิจารณาจัดตั้ง โรงเรียนอนุบาล พ.ศ. 2485 พิมพ์ครั้งที่ 2
(พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2490), หน้า 1 - 2.

แนวการเตรียมและจัดสถานที่ที่เห็นว่าสำคัญดังต่อไปนี้

โรงเรียนควรจัดให้มีห้องและสถานที่ดังต่อไปนี้

1. ห้องเรียน แสงสว่างเข้าได้สะดวก ตั้งโต๊ะเรียนขนาดกว้าง 40 ซม. ยาว 52 ซม. สูง 42 ซม. ห้องเรียนห้องหนึ่งควรจัดสำหรับนักเรียน 20 คน อย่างมากไม่ควรเกิน 30 คน ให้มีที่ว่างสำหรับตั้งตู้การฝีมือของเด็กคนละใบ ขนาดกว้าง 60 ซม. ยาว 60 ซม. ควรมีกระดานคำเล็ก ๆ ขนาดกว้าง 60 ซม. ยาวรอบตามแนวฝา สำหรับให้นักเรียนเขียนได้ตามชอบใจ คัดสูงพอที่จะให้นักเรียนเขียนได้โดยสะดวก กระดานคำของครูควรมีขนาดเล็กเตี้ย ๆ เหมาะสมกับเด็ก ขนาดกว้าง 75 ซม. ยาว 75 ซม.
2. ห้องนอน ขนาดสำหรับตั้งเตียงยาว 140 ซม. กว้าง 85 ซม. ห้องนอนให้นักเรียนทุกห้องนอนรวมกันได้ ริมฝาเพื่อไว้สำหรับตั้งตู้เสื้อผ้าคนละใบ ขนาดสูง 80 ซม. กว้าง 60 ซม.
3. ห้องอาบน้ำ จะทำเป็นพื้นซีเมนต์และมีอ่างยาวทำด้วยซีเมนต์ ยาว 3.8 ม. สูง 35 ซม. หรือไม้ก็อาจจะจัดให้มีตู้มน้ำเล็ก ๆ คนละใบ มีที่นั่งเล็ก ๆ สำหรับวางชั้น แปรง สบู่ และแขวนผ้าเช็ดตัว หิ้งยาวประมาณ 30 ซม. คัดสูงจากพื้น 55 ซม.
4. ห้องอาหาร ใช้โต๊ะอาหารตัวเตี้ย ๆ ยาว 42 ซม. ม้านั่งไม่สูงกว่า 25 ซม.
5. ห้องส้วม ควรสะอาดและถูกอนามัย ควรมีช่องเล็ก ๆ สำหรับเด็กนั่ง เพื่อหัดให้เด็กรู้จักไปส้วมและรู้จักทำความสะอาด
6. การประกอบอาหาร ถ้าให้เหมาะควรประกอบอาหารเอง เพื่อให้เด็กรับประทานอาหารเหมาะกับเด็ก เครื่องใช้ในการรับประทานเช่น จาน ช้อนส้อม แก้วน้ำ ฯลฯ ต้องมีขนาดเล็ก
7. ห้องพัสดุ เนื่องจากของเด็กแบบคินเคอร์การ์เดินมีมาก จำเป็นต้องมีที่เก็บให้เป็นระเบียบเรียบร้อย จัดเป็นพวก ๆ ควรเป็นตู้เตี้ย ๆ เพื่อเด็กจะได้มาเลือกดูตามชอบใจ

8. ห้องพักครู ถ้าไม่มี ครูน้อยอาจให้อยู่ร่วมกับครูใหญ่ แต่อาจไม่สะดวก
ควรให้อยู่ใกล้ซิดเด็กหรือห้องพยาบาล เพื่อจะได้ดูแลและเห็นเด็กได้เสมอ
9. ห้องพยาบาล หาห้องเล็ก ๆ พอให้เด็กได้นอนเฝ้ายาม ๆ เวลาเจ็บป่วย
ควรตั้งเตียงสัก 2-3 เตียง เพราะเด็กเล็กมักเจ็บเสมอ
10. ห้องเรียน ควรมีเฉลียงหรือห้องโถง เวลาฝนตกเด็กจะได้ขึ้นมาเล่น
ข้างบน เฉลียงควรมีม้ายาวสำหรับผู้ปกครองที่มารับและส่ง
11. สนาม ควรมีอย่างน้อยที่สุด 1-2 ไร่ สำหรับเด็กวิ่งเล่น ควรมีรั้ว
รอบ สนามนี้แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งกะไว้สำหรับสร้างเครื่องเล่นให้เด็ก เช่น ซิงช้า
บ่อทราย ราวไต่ เรือล้อ สะพานหก สะพานเลื่อน โครงเหล็กหรือโครงไม้ ฯลฯ อีกส่วนหนึ่ง
สำหรับเด็กวิ่งเล่น ปลูกดอกไม้สวย ๆ ริมสนามมีที่นั่งเฝ้ายาม ๆ ตามต้นไม้ หน้าสนามมีเสาธง
เตี้ย ๆ สำหรับเด็กชักขึ้นดูเสาเองได้
12. สวนครัวและไม้ดอก ควรมีที่กินแปลงเล็ก ๆ สำหรับเด็กพอที่เด็กจะ
ทำเองได้
13. สถานที่ตั้งโรงเรียน โรงเรียนอนุบาลนี้ควรให้จัดในโรงเรียนสตรี
ประจำจังหวัดหรือโรงเรียนสตรีฝึกหัดครู แต่ให้มีที่ต่างหากค้ำหนึ่งหรือมุมหนึ่งตามลำพัง
หรือตั้งเป็นโรงเรียนเอกเทศก็ได้ แต่ควรเลือกสถานที่อยู่ในย่านกลางเด็กไปมาสะดวก
ห้องเรียนและสนามเล่น ควรมีเพื่อไว้สำหรับการขยายตัวในภายหน้า เนื่องจากกรมสามัญ
ศึกษามีความมุ่งหมายที่จะขยายชั้นเรียนออกไปจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถ้าเป็นสถานที่โรงเรียน
สตรีประจำจังหวัดหรือโรงเรียนฝึกหัดครูสตรีแล้ว ก็ควรให้มีโครงการที่จะก่อสร้างแยกให้
เป็นสัดส่วนได้
14. จำนวนนักเรียน ก่อนที่จะจัดตั้งโรงเรียนอนุบาล ควรได้สอบสวน
ดูว่าจะมีผู้ปกครองนำเด็กมาเข้าเรียนมากน้อยเพียงใด สมควรที่จะจัดตั้งเป็นโรงเรียนหรือไม่
การเก็บเงิน โรงเรียนประเภทนี้ต้องการให้สามารถเลี้ยงตนเองต่อไปได้
ฉะนั้นจึงกำหนดค่าเฉพาะค่ากินและค่าใช้เครื่องมือ เพื่อนำมาบำรุงการศึกษาของโรงเรียน
โดยจัดอาหารเลี้ยงนักเรียนวันละ 2 มื้อ หรืออย่างน้อยมื้อกลางวันเพียงมื้อเดียว ควรพิจารณา

สภาพท้องถิ่นว่าสมควรจะเก็บเท่าใด¹

เครื่องเล่นและเครื่องใช้

- ก. เฉพาะเครื่องเล่นที่ใช้ประกอบการสอน กรมสามัญศึกษาจะจัดทำขึ้นใน
พระนคร เพื่อให้ได้แบบที่ถูกต้องจริง ๆ จัดส่งมาให้สำหรับใช้ในเวลาเปิดเรียนขั้นต้น
- ข. เครื่องเล่นกลางแจ้งสนาม ต้องจัดทำเอง โดยกรมสามัญจะส่งแบบแปลนมาให้
- ค. โต๊ะเรียน เกียงนอน โต๊ะอาหาร ตู้เสื้อผ้า ตู้การฝีมือ เพื่อความสะดวก
ของจัดทำเองที่จังหวัด โดยกรมจะส่งแบบแปลนและรายการมาให้²

ความมุ่งหมายและวิธีสอน โรงเรียนอนุบาลกินเคอร์กาตั้งจัดขึ้นเพื่ออบรมกุลบุตร
กุลธิดา อายุระหว่าง $3\frac{1}{2}$ - $5\frac{1}{2}$ ปี

ความประสงค์ของการอบรมเด็ก มีดังนี้

1. เพื่อเตรียมสภาพจิตใจของเด็กให้พร้อมที่จะรับการศึกษาขั้นต่อ ๆ ไป หัดให้
ใช้เครื่องมือต่าง ๆ ในการเรียนและการเล่นประดิษฐ์ของ อบรมให้เป็นคนช่างคิด ช่างทำ
ขยันไม่ขี้ขลาด และเป็นคนว่องไวกระฉับกระเฉง
2. เพื่ออบรมเด็กให้เป็นคนมีความสังเกต มีไหวพริบ เฉลียวฉลาด คิดหา
เหตุผลให้เกิดความเข้าใจด้วยตนเอง มีความพากเพียรพยายามอดทน ไม่จับจด
3. เพื่ออบรมให้เป็นคนพึ่งตนเอง สามารถหรือปฏิบัติอะไร ๆ ด้วยตนเองได้
เด็กในโรงเรียนอนุบาลนี้ จะต้องอบรมให้ช่วยตนเองให้มากที่สุด เช่น หักแต่งตัว ใส่เสื้อผ้า
นุ่งกางเกง หรือรับประทานอาหาร ฯลฯ ทั้งจะต้องทำให้เป็นเวลาค่อยๆ ไม่ต้องมีพี่เลี้ยง

¹กรมสามัญศึกษา, แนวทางการพิจารณาจัดตั้ง โรงเรียนอนุบาล พ.ศ. 2485 พิมพ์
ครั้งที่ 2, หน้า 3 - 10.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

คอยชักเคื้อนหรือคอยรับใช้ทำให้ ครูเป็นแต่ผู้ดูแลควบคุมอยู่แต่ทาง ๆ เท่านั้น

4. เพื่อหัดมารยาทและศีลธรรมทั้งในส่วนตัว และในการปฏิบัติของสังคม หัดมารยาทในการนั่ง นอน เกิน และรับประทานอาหาร ฯลฯ หัดให้เป็นคนสุภาพเรียบร้อย ฝึกนิสัยให้เป็นคนมีศีลธรรมอันดีงาม จิตใจเข้มแข็ง เป็นระเบียบ รักษาวินัย มีความสามัคคี ซึ่งกันและกัน

5. เพื่อปลูกฝังนิสัยทางสุขภาพอนามัย รู้จักระวัง รักษาสุขภาพของตน เล่น และรับประทานเป็นเวลา รู้จักรักษาร่างกายให้สะอาดและแข็งแรงอยู่เสมอ

6. เพื่ออบรมให้เป็นคนร่าเริงค้อชีวิต มีการสนร้องเพลง และการเล่นที่สนุกสนาน ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นนักต่อสู้ซึ่งเต็มไปด้วยความรื่นเริงเบิกบานและคึกคักก้าวหน้าเสมอ¹

การสอนแบบคินเคอร์การ์เต็นนี้กำหนดหลักสูตรไว้ 2 ปี คือแบ่งเป็นชั้นอนุบาลปีที่ 1 และปีที่ 2 ในชั้นปีที่ 1 เด็กเพิ่งมาเรียนยังเล็กมาก ต้องอบรมอย่างระมัดระวัง โดยให้มีการเล่นมากกว่าการเรียน แต่ในการเล่นนั้นได้แฝงการเรียนไว้ด้วย อนุบาลปีที่ 2 เด็กพอจะคุ้นเคยหลักปฏิบัติตนประจำวันแล้ว ก็ออกไปอบรมทางความรู้ให้มากขึ้นเพื่อเตรียมตัวเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาต่อไป ในการสอนทุกวิชาครูหัดให้เด็กสังเกต ให้คิด มีการสนทนากัน เล่นกีฬาประเภท กอล์ฟ วิดีโอที่ดึงดูดความสนใจ ชวนให้เกิดความสนุกสนาน เรียนโดยไม่รู้สึกตัว วิชาที่สอนก่อให้เกิดหนักรไปในทางการเล่น เช่น ให้อุปกรณ์ ภาพความเห็นจากรูปภาพ ฯลฯ ครูไม่ควรเล่าเรื่องตลอดเวลา โดยเฉพาะไม่มีสิ่งของหรือรูปภาพมาให้เด็กเห็น

อัตราเวลาเรียนในชั้นคินเคอร์การ์เต็นนี้มีการพักผ่อนมาก ระยะเวลาสั้นเพราะเด็กวัยนี้ยังเล็กมาก ไม่ควรให้นั่ง เรียนหรือทำอะไรนานเกินไป ต้องเปลี่ยนวิชาหรือการเล่นเสมอตามอารมณ์ของเด็ก

กิจกรรมประจำวัน นอกตารางสอน มี

ก. ก่อนเข้าห้องเรียน เมื่อเด็กมาถึง มีการตรวจร่างกายและเครื่องนุ่งห่ม

¹ กรมสามัญศึกษา, แนวทางการพิจารณาจัดตั้ง โรงเรียนอนุบาล 2485, หน้า 66-67.

ในการตรวจร่างกายนั้น มีตรวจหู คอ จมูก ปาก ฟัน เล็บและผิวหนัง ดูว่าสะอาดเรียบร้อยหรือไม่ ต่อจากนั้นมีการทำสวน รดน้ำต้นไม้และดูแลสัตว์เลี้ยง ฯลฯ

ข. เวลา 8.00 น. เด็กเข้าแถว เคารพธงชาติ เวลา 15.00 น. ก็เช่นกัน

ค. ในวันเสาร์ซึ่งปิดครึ่งวันนั้น หลังเลิกเรียนมีการสวนคนมีสการสั้น ๆ และสรรเสริญพระบารมี¹

ตารางสอนประจำวัน

9.00 - 9.15 น.	เข้าแถวเคารพธงชาติ ร้องเพลงชาติ
9.15 - 9.30 น.	ศีลธรรม สุขศึกษา ความรู้เรื่องเมืองไทย และความรู้เกี่ยวกับหน้าที่พลเมือง ใช้เวลานิทานและภาพประกอบการสนทนา
9.30 - 9.45 น.	ดูเลข นับ และคิดเลข
9.45 - 10.00 น.	วาดเขียนและการฝีมือ
10.00 - 10.15 น.	ไปห้องน้ำ คีมนม หรือรับประทานผลไม้เล็กน้อย (ถ้ามี)
10.15 - 10.45 น.	พักผ่อน เล่นกลางแจ้งและทำสวนครัว
10.45 - 11.00 น.	สนทนาเพื่อฝึกภาษาไทย เล่นตัวอักษรและหัดผสม หัดเขียน หัดปั้น หัดตัด ฯลฯ เป็นตัวอักษร
11.00 - 11.15 น.	ร้องเพลงและการเล่นเบ็ดเตล็ด การเล่นเกี่ยวกับการฝึกเชาวน์ ฝึกการสังเกต ความจำและประสาท
11.15 - 11.30 น.	จัดโต๊ะอาหารและที่นอน
11.30 - 12.00 น.	รับประทานอาหาร พัก
12.00 - 14.00 น.	เตรียมตัวนอน ล้างมือและเท้า นอน
14.00 - 14.30 น.	ตื่นนอน อาบน้ำ เก็บเสื้อผ้าและข้าวของ ตรวจร่างกาย
14.30 - 14.50 น.	อาหารว่าง
14.50 - 15.00 น.	ซักขงลง ทำความเคารพธง กลับบ้าน

¹ กรมสามัญศึกษา, แนวพิจารณาการจัดตั้งโรงเรียนอนุบาล พ.ศ. 2485, หน้า 67-68.

หมายเหตุ เวลาในตารางสอนของ โรงเรียนอนุบาลอาจเปลี่ยนแปลงได้ แล้วแต่ความสนใจของ เด็ก และสิ่งแวดล้อม วันไหนอากาศดีครูอาจจะพานักเรียนออกไปเล่นหรือเรียนข้างนอกตามใจคนนำ การเล่นกีฬาหรือการฝีมือก็อาจจะเปลี่ยนสถานที่ไปทำที่ระเบียงบ้าง กลางสนามบ้าง พยายามปลูกความพอใจให้แก่เด็กอยู่เสมอ การสอนเลขคณิตควรมีของเล่นประกอบ การสอน ให้เล่นขายของบ้าง หักทอนสตางค์ พิมพ์ธนบัตร หรือตัดรูปสตางค์ให้เล่นเทียมของจริง บวกและลบสตางค์ เป็นต้น¹

สภาพการศึกษา ก่อนวัยเรียน

ในปีพ.ศ. 2483 ซึ่งเป็นปีแรกของกระทรวงศึกษาธิการที่ได้จัดการศึกษาก่อนวัยเรียนในรูปของ "อนุบาลศึกษา" นั้น มูลศึกษาซึ่งมีมาแต่เดิม ก็คงยังจัดให้แก่เด็กก่อนที่จะเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา ดังปรากฏในรายงาน พ.ศ. 2483 ดังนี้

ในชั้นประถมศึกษา แบ่งการเรียนออกเป็น 4 ชั้น ก็ชั้นประถมปีที่ 1-4 การศึกษาชั้นนี้เป็นการศึกษากวดขันบังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา นอกจากนี้ยังมีชั้นต่ำกว่าชั้นประถมปีที่ 1 ที่ไม่บังคับ เรียกว่าชั้นมูลศึกษา หรืออนุบาล หรือเตรียมสอนวิชาเบื้องต้น เพื่อเตรียมเขาเรียนชั้นประถมปีที่ 1...²

ในด้านการศึกษาอนุบาลนั้น รายงานการศึกษา พ.ศ. 2483 ได้กล่าวไว้ว่า นอกจากนี้ยังมีชั้นมูลแบบคินเคอร์การ์เทิน ซึ่งเป็นแบบให้เด็กเรียน โดยการเล่นและอบรมขัดเกลานิสัยในกิจวัตรประจำวันของชีวิต โดยการให้ปฏิบัติจริง ให้เหมาะสมกับวัยเด็ก กลุ่มที่จะเขาเรียนในชั้นประถมศึกษา โรงเรียนที่จัดสอนแบบนี้ ในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค มีอยู่รวม 6 แห่ง คือ โรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ ซึ่งเป็นแผนกหนึ่งในโรงเรียนการเรือนวังจันทร์เกษม โรงเรียนราชินี

¹กรมสามัญศึกษา, แนวพิจารณาจัดตั้ง โรงเรียนอนุบาล พ.ศ. 2485, หน้า 69-70.

²กรมสามัญศึกษา, รายงานการศึกษาประจำปี พุทธศักราช 2483 (พระนคร : กรมสามัญศึกษา, 2485), หน้า 21.

โรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัย โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย โรงเรียนศึกษาวិทยา
กับจัดอยู่ใน โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดสงขลาอีกแห่งหนึ่ง...¹

ปีการศึกษา 2485 มีโรงเรียนอนุบาลที่เป็นของรัฐบาล 2 โรงเรียนคือ โรงเรียน
อนุบาลละอออุทิศ และโรงเรียนอนุบาลจังหวัดนครราชสีมา และในปีพ.ศ. 2485 นี้เอง ที่
โรงเรียนอนุบาลละอออุทิศได้เปิดเรียนถึงชั้นประถมปีที่ 1 และจะได้เปิดปีละชั้นจนถึงชั้นประถม
ปีที่ 4 เพื่อให้เด็กนักเรียนได้เรียนตลอดไปจนจบชั้นประถม²

เหตุผลที่โรงเรียนอนุบาลเปิดทำการสอนถึงชั้นประถมนี้ ม.ล.ปิ่น มาลากุล กล่าวว่
เด็กที่ผ่านโรงเรียนอนุบาล จะได้รับการฝึกฝนและอบรมอย่างที่ดีตามแนวหลักการอนุบาลศึกษา
และถ้าเด็กไปต่อชั้นประถมในโรงเรียนประชาบาล ซึ่งยังมีมาตรฐานไม่ดีพอ จะทำให้เด็กที่
ได้รับการอบรมและฝึกหัดมาดีแล้วนั้น กลับไปสู่สภาพเดิม จึงมีนโยบายให้โรงเรียนอนุบาล
ขยายการสอนถึงชั้นประถมต่อ เพื่อให้เด็กจะได้รับการอบรมไปในทางเดียวกัน³

ในคานโรงเรียนราษฎร์นั้น ในปีการศึกษา 2485 มีเพียง 2 โรงเรียน คือ
โรงเรียนศึกษาวิทยา แผนกอนุบาล (เปิดทำการสอนพ.ศ. 2479) และโรงเรียนครู ไฉนทยาน
(เปิดทำการสอน พ.ศ. 2483)⁴ นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนราษฎร์หญิงที่จัดให้มีการอบรมเด็ก
แบบอนุบาลอีก 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนราชินี โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย และโรงเรียน
มาแตร์เดอีวิทยาลัย⁵

¹กรมสามัญศึกษา, รายงานการศึกษาประจำปี พุทธศักราช 2483, หน้า 21.

²กรมวิชาการ, รายงานการศึกษา พ.ศ. 2485-2497 และสถิติการศึกษา 12 ปี
(พระนคร : กรุงเทพฯพิมพ์, 2499), หน้า 17.

³สัมภาษณ์ ม.ล. ปิ่น มาลากุล, อดีต รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ,
27 กุมภาพันธ์ 2523.

⁴กรมวิชาการ, รายงานการศึกษา พ.ศ. 2485-2497 และสถิติการศึกษา 12 ปี,
หน้า 17.

⁵กรมวิชาการ, รายงานการศึกษาประจำปี 2485, หน้า 19.

สำหรับ "มูลศึกษา" ซึ่งเคยมีมาแต่เดิม ในปีนี้ โรงเรียนราษฎรที่ทำการสอนชั้นมูล โดยมากเป็นโรงเรียนอนุบาลตามพระราชบัญญัติ โรงเรียนราษฎร พุทธศักราช 2479 ทั้งสิ้น โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่ออบรมเด็กอายุต่ำกว่าเกณฑ์บังคับให้เข้าเรียนใน โรงเรียนประถมศึกษา ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช 2479 และสอนให้รู้จักอ่าน เขียน และคิด คำนวณไปพลางในระหว่างเวลานั้นด้วย ปรากฏในปีพ.ศ. 2485 นี้ มีโรงเรียนสอนชั้นมูล จำนวน 513 โรงเรียน¹ ส่วนมูลศึกษาในโรงเรียนประชาบาล และเทศบาลนั้น ได้แสดง สถิติจำนวนนักเรียนไว้ในตารางข้างล่างดังนี้

จำนวนนักเรียนชั้นเตรียมประถม จำแนกตามประเภทโรงเรียน ปีการศึกษา 2485²

ชั้นการศึกษา	รัฐบาล	ประชาบาล	เทศบาล	ราษฎร	รวม
เตรียมประถม	18	720,763	33,862	24,692	779,335

จะเห็นว่าจำนวนนักเรียนเตรียมประถมของประชาบาลมีจำนวนมาก คิดเป็นร้อยละ 92.48

ในปีการศึกษา 2485 นี้ กระทรวงศึกษาธิการได้มีหนังสือไปถึงผู้ว่าราชการจังหวัด ทุกจังหวัดให้ดำเนินการจัดตั้ง โรงเรียนอนุบาล แต่ได้มียกเว้นเป็นบางจังหวัด เรื่องนี้ ม.ล. ปิ่น มาลากุล (ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา) ได้ให้สัมภาษณ์โดยให้เหตุผลว่า สาเหตุที่ยกเว้นเป็นบางจังหวัด ก็เนื่องจากจังหวัดที่ยกเว้นนั้นเป็นจังหวัดที่คั่งใหม่ ยังไม่อาจ

¹กรมวิชาการ, รายงานการศึกษา พ.ศ. 2485-2497 และสถิติการศึกษา 12 ปี, หน้า 17.

²กรมสามัญศึกษา, รายงานการศึกษาประจำปี พุทธศักราช 2485, หน้า 45.

ช่วยเหลือตนเองได้ สำหรับการยกเว้นกรุงเทพและชลบุรี ก็เพราะว่าในกรุงเทพฯ มีโรงเรียนอนุบาลที่เป็นของเอกชนบ้างแล้ว จึงต้องการให้การศึกษาในระดับนี้ได้กระจายออกไปตามจังหวัดต่าง ๆ เพื่อเป็นตัวอย่างแก่โรงเรียนประชาบาลในด้านการเรียนการสอน¹

ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2486 นี้ จึงมีโรงเรียนอนุบาลที่จัดตั้งขึ้นใหม่รวมทั้งสิ้น 11

โรงเรียนคือ

1. โรงเรียนอนุบาลจังหวัด ชลบุรี
2. โรงเรียนอนุบาลจังหวัด ฉะเชิงเทรา
3. โรงเรียนอนุบาลจังหวัด นครราชสีมา
4. โรงเรียนอนุบาลจังหวัด ตาก
5. โรงเรียนอนุบาลจังหวัด พิษณุโลก
6. โรงเรียนอนุบาลจังหวัด ราชบุรี
7. โรงเรียนอนุบาลจังหวัด ลพบุรี
8. โรงเรียนอนุบาลจังหวัด สงขลา
9. โรงเรียนอนุบาลจังหวัด นครศรีธรรมราช
10. โรงเรียนอนุบาลจังหวัด อุตรธานี
11. โรงเรียนอนุบาลจังหวัด อุตรดิตถ์²

ส่วนโรงเรียนราษฎร์ที่สอนชั้นมูล และอนุบาล มีทั้งสิ้น 466 โรงเรียน³ และมีจำนวนนักเรียนนับตั้งแต่ปี 2484 ดังนี้⁴

¹ สัมภาษณ์ ม.ล. ปิ่น มาลากุล, อดีตรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ, 27 กุมภาพันธ์ 2523.

² กรมสามัญศึกษา, รายงานประจำปีพุทธศักราช 2486 (พระนคร: กรมสามัญศึกษา, 2492), หน้า 9.

³ กรมวิชาการ, รายงานการศึกษา พ.ศ. 2585-2497 และสถิติการศึกษา 12 ปี, หน้า 18.

⁴ กรมสามัญศึกษา, รายงานประจำปีพุทธศักราช 2486, หน้า 39.

จำนวนนักเรียนเตรียมประถมและอนุบาล โรงเรียนราษฎร์ ปีการศึกษา 2484-2486

ชั้น	เพศ	2484	2485	2486
อนุบาล	ช	182	199	1,159
	ญ	240	240	1,134
เตรียมประถม	ช	14,815	13,486	111,498
	ญ	12,173	11,206	9,523

จากตาราง จะเห็นได้ว่า จำนวนนักเรียนอนุบาล ปี 2486 ได้เพิ่มขึ้นจากปีพ.ศ. 2485 เป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงความนิยมของผู้ปกครองที่มีต่อการศึกษาระดับอนุบาล นับวันจะมีมากขึ้น

สำหรับนักเรียนอนุบาลและเตรียมประถมของ โรงเรียนรัฐบาล ในช่วงระยะเวลา 3 ปี จากปี 2484-2486 มีดังนี้¹

จำนวนนักเรียนอนุบาลและเตรียมประถมของรัฐบาล

ชั้น	เพศ	2484	2485	2486
อนุบาล	ช	57	45	228
	ญ	49	52	219
เตรียมประถม	ช	0	9	8
	ญ	0	9	10

¹กรมสามัญศึกษา, รายงานประจำปี พุทธศักราช 2486, หน้า 32.

จากตารางจะเห็นว่า ปี 2486 มีจำนวนนักเรียนอนุบาลเพิ่มมากขึ้นถึง 5 เท่า จากปี 2485 ทั้งนี้เนื่องมาจากในปี 2486 นี้ มีโรงเรียนอนุบาลทั้งสิ้นถึง 11 โรงเรียน เกี่ยวกับชั้นเตรียมประถมของโรงเรียนประชาบาลและเทศบาลนั้น ในระยะตั้งแต่ พ.ศ. 2484-2486 มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้นดังนี้¹

ชั้น	เทศ	2484	2485	2486
เตรียมประถม	ช	341,324	369,329	399,151
	ญ	327,466	351,434	383,555

พ.ศ. 2487 ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะสงคราม โรงเรียนละอออุทิศได้ถูกระเบิดซ้ำรुकเสียหาย คอลงย้ายไปอยู่อำเภอบางกะปิ ส่วนโรงเรียนอนุบาลจังหวัดอุตรดิตถ์ ถูกระเบิดทำลายหมด² แม้นบ้านเมืองจะอยู่ในภาวะสงคราม แต่กระทรวงศึกษาธิการก็ยังได้เปิดโรงเรียนอนุบาลขึ้นอีก 6 โรงเรียน คือ

1. โรงเรียนอนุบาลจังหวัดนครพนม
2. โรงเรียนอนุบาลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. โรงเรียนอนุบาลจังหวัดสระบุรี
4. โรงเรียนอนุบาลจังหวัดเพชรบูรณ์
5. โรงเรียนอนุบาลอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
6. โรงเรียนอนุบาลจังหวัดอุบลราชธานี³

¹ กรมสามัญศึกษา, รายงานประจำปีพุทธศักราช 2486, หน้า 36.

² กรมสามัญศึกษา, รายงานประจำปีพุทธศักราช 2487 (พระนคร : กรมสามัญศึกษา, 2492), หน้า 17.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

ดังนั้นในปีจึงมีโรงเรียนอนุบาลรวมทั้งสิ้น 17 โรงเรียน และเนื่องจากโรงเรียนอนุบาลมีมากขึ้น การจัดหาเครื่องมือประกอบการสอนและเครื่องเล่นช่วยให้โรงเรียนลำบากยิ่งขึ้น เพราะอยู่ในระหว่างสงคราม จะสั่งซื้อสิ่งของเข้ามาใช้เหมือนในยามปกติไม่ได้ กองฝึกหัดครู โดยการนำของ ม.ล.มานิช ชุมสาย จึงได้จัดตั้งโรงงานทำเครื่องเล่นอนุบาลขึ้นเอง ณ บริเวณหลังกระทรวงศึกษาธิการ ค้นคว้าและจัดสร้างเครื่องเล่นเครื่องใช้มาตรฐานแจกจ่ายไปให้โรงเรียนอนุบาลต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้น ตลอดจนโรงเรียนราษฎรที่จัดตั้งแผนกอนุบาลด้วย¹

จะเห็นได้ว่า การอนุบาลศึกษาในระยะแรกดำเนินการไปได้ด้วยดี มีการผลิตอุปกรณ์การสอน ตลอดจนครุภัณฑ์ที่ใช้ในโรงเรียนอนุบาลแจกจ่ายไปตามโรงเรียนอนุบาลต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันไม่มี เกี่ยวกับเรื่องนี้อาจารย์สมถวิล สังขะทรัพย์ ให้ความเห็นว่าในเรื่องของการอนุบาลศึกษา นอกจากครูแล้วสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ อุปกรณ์การสอน รัฐบาลควรมีกองทุนเพื่อทำอุปกรณ์แจกจ่ายเช่นที่เคยทำมาในอดีต².

การปรับปรุงและส่งเสริมกิจการโรงเรียนราษฎร ในปี 2487 นี้ กระทรวงได้วางแนวปฏิบัติและอภกระเบียบเพิ่มเติมดังนี้

การตั้งโรงเรียนราษฎรประเภทอนุบาลขึ้นใหม่ จะต้องมีการที่ได้ผ่านการอบรมที่โรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ ทั้งนี้เพื่อให้การอบรมเด็กชั้นอนุบาลได้ผลและเหมาะสมกับกาลสมัยยิ่งขึ้น ส่วนโรงเรียนราษฎรประเภทอนุบาลแบบเก่าที่ดำรงอยู่แล้ว หากการก็ได้แนะนำให้ปรับปรุงวิธีการอบรมสั่งสอน เพื่อให้เหมาะสมแก่เด็กในวัยนี้³

¹กรมสามัญศึกษา, รายงานประจำปี พุทธศักราช 2487, หน้า 32.

²สัมภาษณ์ สมถวิล สังขะทรัพย์, อภิศครูใหญ่คนที่ 2 โรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ และอดีตนายกสมาคมอนุบาลศึกษาแห่งประเทศไทย, สัมภาษณ์ 20 พฤศจิกายน 2522.

³กรมสามัญศึกษา, รายงานประจำปี พุทธศักราช 2487, หน้า 32.

ในปีพ.ศ. 2487 นี้ จำนวน โรงเรียนราษฎรที่สอนชั้นมูลและอนุบาล ลดลงเหลือ 307 โรงเรียน¹ สำหรับจำนวนนักเรียนอนุบาล และเตรียมประถม มีดังนี้

จำนวนนักเรียนอนุบาลและเตรียมประถม จำแนกตามชั้นการศึกษา พ.ศ. 2487

ชั้นการศึกษา	รัฐบาล	ประชาบาล	เทศบาล	ราษฎร	รวม
อนุบาล	726	0	0	2,958	3,683
มูล, เตรียมประถม	223	813,358	5,724	13,443	832,648

พ.ศ. 2488 เป็นปีที่ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะสงครามอย่างหนัก ประชาชนต้องเดือดร้อนระส่ำระสาย และต้องเผชิญกับค่าครองชีพอันสูงลิ่ว เข้าช่วย แม้นผู้ปกครองจะนิยมการศึกษาประเภทนี้อยู่มากเพียงไร ก็ไม่อาจส่งเสริมบุตรหลานให้เข้าเรียนได้ และอีกประการหนึ่งนักเรียนในชั้นนี้ยัง เล็กมาก ทำให้ต้องเป็นภาระและกังวลในการรับส่งอีกด้วย ฉะนั้น โรงเรียนอนุบาลในจังหวัดต่าง ๆ หลาย โรงเรียนจึงมีนักเรียนน้อยมาก ผลที่ได้ก็ไม่คุ้มกับความประสงค์ และความสิ้นเปลือง นอกจากนี้บาง โรงเรียนของประสภภัยทางอากาศ ทั่วอาคารถูกระเบิดทำลายสิ้น ทำให้ไม่มีสถานที่เรียนต่อไป นอกจากจะก่อสร้างขึ้นใหม่ ด้วยเหตุนี้ทางการจึงเลิกเสีย 4 โรงเรียน คือ

1. โรงเรียนอนุบาลหล่มสักคี จังหวัดเพชรบูรณ์
2. โรงเรียนอนุบาลจังหวัดเพชรบูรณ์
3. โรงเรียนอนุบาลจังหวัดสระบุรี

¹ กรมสามัญศึกษา, รายงานประจำปีพุทธศักราช 2487, หน้า 46.

4. โรงเรียนอนุบาล จังหวัคอุทรคิถด์ (ถูกระเบิดทำลายหมด)¹

ตั้งนั้นในปีนี้ กงมีโรงเรียนอนุบาลที่เป็ดทำถาวรสถอนอยู่ 13 โรงเรียน²คือ

1. โรงเรียนอนุบาลจังหวัคฉะเชิงเทรา
2. โรงเรียนอนุบาลจังหวัคฉลบุรี
3. โรงเรียนอนุบาลจังหวัคตาก
4. โรงเรียนอนุบาลจังหวัคนครราชสีมา
5. โรงเรียนอนุบาลจังหวัคนครศรีธรรมราช
6. โรงเรียนอนุบาลจังหวัคนครพนม
7. โรงเรียนอนุบาลจังหวัคพระนครศรีอยุธยา
8. โรงเรียนอนุบาลจังหวัคพิษณุโลก
9. โรงเรียนอนุบาลจังหวัคคฬบุรี
10. โรงเรียนอนุบาลจังหวัคราชบุรี
11. โรงเรียนอนุบาลจังหวัคสงขลา
12. โรงเรียนอนุบาลจังหวัคอุทรธานี
13. โรงเรียนอนุบาลจังหวัคอุบลราชธานี

ในปีการศึกษา 2488 นี้ ไค้ทำถาวรเป็ดโรงเรียนอนุบาลของรัฐบาลเพิ่มอีก 1 แห่งรวมเป็ดโรงเรียนอนุบาลตั้งสิ้น 14 โรงเรียน³ ส่วนโรงเรียนราษฎร์ที่เป็ดสถอนชั้นอนุบาลและชั้นมูล มีรวมตั้งสิ้น 321 โรงเรียน⁴ ส่วนจำนวนนักเรียนแยกตามชั้นการศึกษาและประเภท

¹กรมสามัญศึกษา, รายงานประจำปี พุทธศักราช 2488 (พระนคร : กรมสามัญศึกษา, 2494), หน้า 22.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

⁴เรื่องเดียวกัน.

โรงเรียนในปี 2488 มีดังต่อไปนี้

จำนวนนักเรียนแยกตามชั้นการศึกษาและประเภทโรงเรียน ปีการศึกษา 2488¹

ชั้นการศึกษา	รัฐบาล	ประชาบาล	เทศบาล	ราษฎร์	รวม
อนุบาล	491	0	0	1,940	2,431
เตรียมประถม	0	810,294	26,470	17,600	854,364

จะเห็นว่าจำนวนนักเรียนอนุบาลของรัฐบาลลดลงจากปี 2487 จำนวน 335 คน สาเหตุเนื่องมาจากประเทศไทยกำลังอยู่ในภาวะสงคราม ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น

ปีการศึกษา 2489 ได้เปิดโรงเรียนอนุบาลขึ้นอีก 1 แห่ง ที่วัดปรีณายกในกรุงเทพฯ² รวมเป็นโรงเรียนอนุบาลทั้งสิ้น 15 โรงเรียน จำนวนนักเรียน 476 คน³ ลดลงจากปีก่อน จำนวน 15 คน ส่วนโรงเรียนราษฎร์ที่เปิดสอนชั้นมูลก็ลดลงเหลือ 201 โรงเรียน จำนวนนักเรียน 1,127 คน⁴ ลดลงจากปี 2488 เช่นเดียวกันนี้ สาเหตุที่ลดก็เนื่องมาจากเป็นปีที่เพิ่งผ่านพ้นจากสภาพสงครามได้เพียง 1 ปี เหตุการณ์ต่าง ๆ ยังไม่คืนเข้าสู่สภาพปกติ

ปีการศึกษา 2490 ไม่มีรายงานของกระทรวงศึกษาธิการในเรื่องเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงเรียนอนุบาล ในค่านจำนวนนักเรียนนั้นได้แสดงไว้ในตารางต่อไปนี้

¹ กรมสามัญศึกษา, รายงานประจำปีพุทธศักราช 2488, หน้า 57.

² ที่มา กองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

³ กรมวิชาการ, รายงานการศึกษา พ.ศ. 2485-2497 และสถิติการศึกษา 12 ปี, หน้า 29.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

จำนวนนักเรียนแยกตามชั้นการศึกษาและประเภทโรงเรียน ปีการศึกษา 2490¹

ชั้นการศึกษา	รัฐบาล	ประชาบาล	เทศบาล	ราษฎร์	รวม
อนุบาล	562	0	0	1,952	2,514
เตรียมประถม	22	820,980	37,709	17,898	876,609

จะเห็นว่าจำนวนนักเรียนอนุบาล โรงเรียนรัฐบาลได้เพิ่มขึ้นจากปีการศึกษา 2489 จำนวน 86 คน คิดเป็นร้อยละ 15.32 และจำนวนนักเรียนอนุบาล โรงเรียนราษฎร์เพิ่มขึ้น จำนวน 825 คน คิดเป็นร้อยละ 42.27

หลักสูตร

กำหนดหลักสูตรไว้ 2 ปี คือ ชั้นอนุบาลปีที่ 1 และชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ $3\frac{1}{2}$ - 6 ปี²

วิชาที่เรียนได้แก่ หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม การเล่นฝึกเชาวน์ ภาษาไทย เลขคณิต ความรู้เรื่องเมืองไทย วาดเขียนและการฝีมือ ขั้วร้อง สุขศึกษา การเล่นและการทำสวน³

¹กรมวิชาการ กองวิจัย, สถิติการศึกษาวางประการ ปี 2485-2496 (พระนคร: กองวิจัย กรมวิชาการ, [ม.ป.ป.]), หน้า 8.

²กรมสามัญศึกษา, แนวพิจารณาการจัดตั้ง โรงเรียนอนุบาล 2485, หน้า 67.

³เบญจฯ แสงมณี, การอนุบาลศึกษา และการฝึกหัดครูอนุบาลในประเทศไทย, หน้า 3.

การเรียนการสอน สมใจ ทิพย์ชัยเมธา กล่าวว่า "ใช้วิธีการสอนตามแบบอย่างของเฟรโดเบล และมอนเตสซอรี" รวมกัน และปรับใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา ด้วยความมั่นใจว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการเตรียมความพร้อมของเด็กก่อนวัยเรียน¹ ตามหลักการดังกล่าว เด็กจะได้เล่นปนเรียน ดังปรากฏในแนวการจัดตั้งโรงเรียนอนุบาลดังนี้

การเรียนของเด็กในวัยนี้ไม่ใช่นั่งนิ่ง ๆ ฟังเล็กเชอร์อย่างผู้ใหญ่ แต่เป็นการเรียนรู้ที่ปนไปกับการเล่น ซึ่งจะแยกออกจากกันไม่ได้ ดังนั้น เครื่องอุปกรณการสอนจึงแทบจะเป็นเครื่องเล่นของเด็ก แต่เป็นเครื่องเล่นที่มุ่งจะให้เด็กได้รับการศึกษาเป็นข้อใหญ่ เครื่องเล่นทั้งของมอนเตสซอรี และเฟรโดเบล มีความมุ่งหมายที่จะให้เด็กได้แสดงออกซึ่งกำลังความพอใจอันเป็นธรรมชาติของเด็กในวัยนี้ เป็นประโยชน์ในการฝึกประสาท ความสังเกต ความจำ อันเป็นรากฐานในขั้นต่อไป²

จะเห็นว่าแนวทางที่วางไว้ เป็นสิ่งที่เหมาะสมและถูกต้องตามหลักวิชาทุกประการ แต่การปฏิบัติพบว่า การเรียนการสอนส่วนใหญ่มุ่งให้เด็กนักเรียนอ่านออกเขียนได้เป็นสำคัญ จากการสัมภาษณ์อาจารย์เบญญา แสงมณี ในเรื่องของการเรียนการสอนในระยะแรก ๆ อาจารย์กล่าวว่า

ในระยะแรก ๆ บุคคลส่วนใหญ่มักจะคิดว่า "โรงเรียน" ผู้ปกครองมัก จะคิดว่าไปโรงเรียนก็ควรที่จะอ่านออกเขียนได้ ดังนั้นในระยะแรก ๆ แม่จะมีแนวการสอนจากกรมาไปให้ แต่ครูก็มักจะสอนหนังสือเป็นหลัก โดยเฉพาะวิชาเลข และภาษาไทย จะเรียนมาก³

¹ สมใจ ทิพย์ชัยเมธา, ความพร้อมของเด็กก่อนวัยเรียนในโรงเรียนสาธิตอนุบาล ละอออุทิศ, หน้า 5.

² กรมสามัญศึกษา, แนวพิจารณาจัดตั้งโรงเรียนอนุบาล พ.ศ. 2485, หน้า 44.

³ สัมภาษณ์ เบญญา แสงมณี, อดีตอาจารย์ชั้นพิเศษหัวหน้าฝ่ายโรงเรียนอนุบาล ละอออุทิศ และการฝึกหัดครู และนายกสมาคมอนุบาลศึกษาแห่งประเทศไทย, 10 มกราคม 2523.

นอกจากนี้ อาจารย์บุญเยี่ยม จิตรคอน ได้ให้ความเห็นที่คล้ายคลึงกันดังนี้
 ...สมัยก่อนเน้นเนื้อหาวิชามาก อาจจะเป็นองมาจากค่านิยมของผู้ปกครองที่มุ่งหวังให้บุตรของตนอ่านออกเขียนได้ คนส่วนใหญ่ก็จะคิดว่าเด็กควรจะได้พัฒนาทางคานส์ปัญญาให้มากที่สุด ดังนั้นการเรียนการสอนจึงเน้นเนื้อหาเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะวิชาทักษะ เช่น เลขและภาษาไทย¹

สาเหตุที่ครูส่วนใหญ่ยังมุ่งสอนให้เด็กอ่านออกเขียนได้ อาจจะเป็นองมาจากคิดแนวการสอนแบบดั้งเดิมสมัยที่เรียนชั้นมูล หรือเตรียมประถม ซึ่งเน้นให้เด็กนักเรียนอ่านออกเขียนได้เป็นหลัก ประกอบกับค่านิยมของผู้ปกครองที่ต้องการเห็นบุตรหลานที่ไปโรงเรียนอ่านออกเขียนได้ จึงทำให้ครูที่สอนจำเป็นต้องสนองความต้องการของผู้ปกครอง ไม่อาจจะสอนตามแนวทางที่ใคร่ว่าเรียนมาได้

ระเบียบการคัดเลือกนักเรียนเลื่อนชั้น

ในแนวพิจารณาจัดตั้ง โรงเรียนอนุบาล ได้กล่าวถึง ระเบียบการคัดเลือกนักเรียนเลื่อนชั้นไว้ดังนี้

เนื่องด้วยเด็กใน โรงเรียนอนุบาลไม่มีการสอบไล่เลื่อนชั้น ดังนั้นนักเรียนชั้นประถมหรือมัธยมศึกษา การเลื่อนชั้นของ เด็กจึงควร อยู่ในความพิจารณาอันรอบคอบของครูผู้ควบคุม เด็กบางคนอายุอยู่ แต่มีความเข้าใจดี มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด บางคนอายุมาก แต่อายุทางใจต่ำกว่าเด็กอายุเฉลย หลักเกณฑ์ที่ควรจะใช้ปฏิบัติคือ นักเรียนคนใดที่มีเวลาเรียนไม่ต่ำกว่า 60% มีความสูง เกต ความนึกคิด ความเข้าใจ ความฉลาด นิสัย จรรยาบรรณที่ดี และใฝ่ใ้งานภาคปฏิบัติทางๆ ในชั้นตนและทำได้ดีจึงให้เลื่อนชั้นเรียนปีที่สองต่อไป ตามปกติให้เลื่อนชั้นในคนปีของการศึกษา โดยครูใหญ่เป็นผู้อนุมัติ²

¹สัมภาษณ์ บุญเยี่ยม จิตรคอน, เจ้าหน้าที่หน่วยศึกษานิเทศก์, 6 มกราคม 2523.

²กรมสามัญศึกษา, แนวพิจารณาการจัดตั้ง โรงเรียนอนุบาล พ.ศ. 2485, หน้า 64.

สรุป

การจัดการศึกษาก่อนวัยเรียนในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475-2490 มีความก้าวหน้าไปโดยลำดับ ดังจะเห็นได้จากในปีพ.ศ. 2477 กระทรวงศึกษาธิการได้หยิบยกเอาปัญหาเด็กก่อนวัยเรียนที่นำมาพิจารณาอย่างจริงจัง และในปีพ.ศ. 2479 กระทรวงศึกษาธิการได้วางนโยบายที่จะจัดการอนุบาลศึกษาให้แก่เด็กก่อนวัยเรียน เริ่มต้นโดยการส่งบุคคลไปศึกษาวิชาการอนุบาลที่ประเทศญี่ปุ่น จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ นางจิตรา ทองแถม ณ อยุธยา นางสาวสมถวิล ส่วยสำอาง (นางสมถวิล สังขะทรัพย์) นางสาวสวัสดิ์ วรรณ โกวิท นางสาวเอื้อนทิพย์ วิจิณญกุล (นางเอื้อนทิพย์ เปรมโยธิน) และ นางสาวเบญจมา ทุงคะสิริ (นางเบญจมา แสงมลิ)

บุคคลสำคัญอีกท่านหนึ่งคือ ม.ล.มานิช ชุมสาย หัวหน้ากองฝึกหัดครูในขณะนั้น ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการวางนโยบายการจัดตั้งการอนุบาลศึกษา การจัดทำอุปกรณ์การสอน ตลอดจนทำหน้าที่เป็นครูสอน นักเรียนฝึกหัดครูอนุบาลในสมัยแรก

บุคคลที่เฝ้ามองมาข้างต้นนั้น ถือได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกในวงการอนุบาลศึกษาของเมืองไทย โรงเรียนอนุบาลแห่งแรกของประเทศไทยได้แก่โรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ ซึ่งเป็นเสมือนโรงเรียนสาธิตสำหรับการฝึกหัดครูอนุบาล โรงเรียนอนุบาลละอออุทิศนี้สร้างขึ้นด้วยทุนของนางสาวละออ หลิมแข่งไถ่ เปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 2 กันยายน 2483 โดยมีนางจิตรา ทองแถม ณ อยุธยา เป็นครูใหญ่ และอยู่ในความควบคุมดูแลของกองฝึกหัดครู กรมสามัญศึกษา ซึ่งมี ม.ล.มานิช ชุมสาย เป็นหัวหน้ากองฝึกหัดครูในขณะนั้น

การศึกษาก่อนวัยเรียนของไทยในช่วง 10 ปีมานี้ ถูกกระทบกระเทือนจากภาวะสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ชะงักไปบ้าง แต่อย่างไรก็ตามก็นับว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น นั่นคือการจัดตั้งการอนุบาลศึกษาขึ้นในประเทศไทย โดยใช้แนวการสอนตามแบบอย่างของเฟรเดอริค และมอนเตสซอรี นับว่าการศึกษาก่อนวัยเรียนของเราได้ก้าวไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับประเทศที่เจริญแล้วในขณะนั้น นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการนั้นมีจุดประสงค์ที่จะขยายการศึกษาระดับนี้ออกไปสู่จังหวัดต่าง ๆ ซึ่งในปี 2489 จะเห็นว่า มีโรงเรียนอนุบาลของรัฐทั้งสิ้น 15 โรงเรียน และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต ทั้งนี้

เนื่องจากเป็นนโยบายที่จะจัดตั้ง โรงเรียนอนุบาลให้ครบทุกจังหวัด จุดประสงค์ก็เพื่อให้โรงเรียนประเภทนี้เป็นตัวอย่างในด้านการศึกษาการสอบแก่โรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งยังมีการสอนที่เก่าล้าสมัย เป็นที่น่าเบื่อหน่ายแก่เด็กนักเรียน ทำให้คุณภาพของนักเรียนที่จบออกไปไม่มีมาตรฐานเท่าที่ควร ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้โรงเรียนอนุบาลจำเป็นต้องเปิดสอนจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เพื่อจะได้ให้เด็กได้รับการฝึกฝนอบรมไปในทางเดียวกัน

ในด้านชั้นเตรียมประถมที่เคยมีมาแต่เดิมนั้น ในระยะนี้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นพิเศษนอกจากที่ปรากฏในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 ที่ว่า ชั้นเตรียมประถมนี้มีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนอ่านออกเขียนได้รวดเร็วเป็นสำคัญ อย่างนี้เลยก็ควรเรียนจบแบบเรียนเร็วใหม่ ตอนกลาง ส่วนวิชาอื่น ๆ ที่จำเป็น เช่น ศิลปกรรม สุขศึกษา ก็ให้สอนตามหลักสูตรชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 แม้ว่าการเรียนการสอนในชั้นเตรียมประถมนี้จะเป็นการเรียนการสอนที่ไม่สู้จะเหมาะกับเด็กระดับนี้ แต่ก็ขอยอมรับว่ามีส่วนแบ่งเบาภาระครูที่สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ได้มาก เนื่องจากเด็กได้รับการสอนมาบ้างแล้ว จำนวนนักเรียนเตรียมประถมก็นับว่าเพิ่มจำนวนขึ้นมาก คือปรากฏจากสถิติจำนวนนักเรียนชั้นเตรียมประถมในปี 2490 มีจำนวนถึง 876,609 คน

สภาพของการศึกษาก่อนวัยเรียนในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงพ.ศ. 2490 อาจสรุปได้ว่า มีโรงเรียนสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนอยู่ 2 ประเภท ดังที่กล่าวไว้ในบันทึกของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ใน "การศึกษาของไทยในปัจจุบัน 2489" (ท่านให้ความหมายของคำว่า "ปัจจุบัน" ไว้ว่า หมายถึง "การศึกษาของประเทศไทยสมัยที่พ้นจากมหาสงครามโลกครั้งที่ 2 มาได้เพียง 1 ปี") ในบันทึกฉบับนี้ท่านได้กล่าวถึงการศึกษาอนวัยเรียนในระยะนี้ดังต่อไปนี้

ตามแผนการศึกษา (ผู้วิจัยเข้าใจว่าคงหมายถึงแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479) การศึกษาขั้นต่ำสุด คือการศึกษาชั้นอนุบาล โรงเรียนอนุบาลในปัจจุบันนี้มีอยู่ 2 ประเภท ประเภทแรกมีค้ำชด คือโรงเรียนที่รับเด็กก่อนอายุ 8 ขวบ มาเลี้ยงและสอนหนังสือไปพลาง ขณะที่ยังไม่ถูกเกณฑ์ให้เข้าชั้นประถม ประเภทที่ 2 คือโรงเรียนที่รับเด็กอายุระหว่าง $3\frac{1}{2}$ ขวบ ถึง $5\frac{1}{2}$ ขวบ มาฝึกนิสัย ฝึกประสาท และให้รับความรู้เบื้องต้นที่ไม่ใช่การเรียนหนังสือ แบบกินเคอร์การูเคน แบบที่ 2 นี้ เป็นแบบที่ทำตามหลักวิชา แต่มีไม่แพร่หลายเพราะแพงมาก ผู้ที่ส่งบุตรหลาน

เข้าเรียนมักจะเป็นผู้มีอันจะกิน¹

จะเห็นว่าความหมายของ โรงเรียนอนุบาลประเภทที่ 1 นั้น ก็คือ ชั้นเตรียมประถม
นั่นเอง ส่วนโรงเรียนอนุบาลประเภทที่ 2 ก็ได้แก่โรงเรียนอนุบาลที่รัฐจัดตั้งขึ้น หรือที่เอกชน
จัดตั้งขึ้น โดยทำตามหลักวิชาของการอนุบาลศึกษา

ในเรื่องของหลักสูตรและการเรียนการสอน หลักสูตรกำหนดเวลาเรียน 2 ปี คือ
ชั้นอนุบาลปีที่ 1 และปีที่ 2 อายุระหว่าง $3\frac{1}{2}$ - $5\frac{1}{2}$ ขวบ เนื้อหาวิชาที่เรียนแบ่งเป็นราย
วิชา อันได้แก่ หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม การเล่นเด็กเขาวงกต ภาษาไทย เลขคณิต ความรู้
เรื่องเมืองไทย วาดเขียนและการฝีมือ ชั้บร้อง สุขศึกษา การเล่น และการทำสวน ใน
ค่านการเรียนการสอนนั้น ส่วนใหญ่จะมุ่งให้เด็กอ่านออกเขียนได้เป็นสำคัญ นับว่าในค่านการ
สอนนี้ยังไม่บรรจุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาก่อนวัยเรียนของประเทศไทยได้มีวิวัฒนาการมาเป็น
ลำดับขั้น และในปีพ.ศ. 2483 ก็ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนอนุบาลแห่งแรกขึ้น จะเห็นว่าการศึกษา
ระดับนี้ได้รับการยอมรับในแง่ของความสำเร็จมาโดยตลอด แม้ว่าการศึกษาระดับนี้จะไม่ใช่ว่า
การศึกษาก่อนวัยเรียนก็ตาม

¹ม.ล. ปิ่น มาลากุล, การศึกษาของไทยในปัจจุบัน 2489 (พระนคร : โรงพิมพ์
คุรุสภา, 2513), หน้า 10.